

Лекція:
ПРАВОВІ СИСТЕМИ, ЩО ТЯЖИЮТЬ
ДО РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

- 1. Правові системи скандинавських держав: загальна характеристика.*
- 2. Правова система Королівства Данія.*
- 3. Правова система Королівства Норвегія.*
- 4. Правова система Королівства Швеція.*
- 5. Правова система Фінляндської Республіки.*
- 6. Правова система Ісландії.*

Правові системи скандинавських держав

До правової системи скандинавських країн входять правові системи Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції. Чинники належності їхнього права до окремої правової групи полягають у спільності історичного походження, території, правових джерел та методів їх тлумачення, у спільній політиці державного правового розвитку, опрацюванні спільних юридичних правил, здійсненні заходів подолання правових відмінностей. Подібність мов, побуту, економіки, культури підсилювали означені чинники. Джерелами сучасного скандинавського права були стародавнє германське звичаєве право, норвезькі збірки правових звичаїв XII-XIII ст. – «Закони Гулатинга», «Закони Фростінга», «Закон землі», «Закон міст», шведські національні кодекси XIV ст. для сільського та міського населення. Визначальну роль у формуванні скандинавського права відіграли шведський Кодекс 1683 р., датський Кодекс 1687 р. та Звід законів Шведської держави 1734 р. Усе це забезпечило збереження скандинавським правом своїх специфічних регіональних особливостей. Йому сприяла і подальша співпраця в економічній сфері, зокрема, запровадження Асамблеї 1872 р., Північної Ради 1952 р. та Скандинавської Федерації 2010 р. Автономність правової сім'ї скандинавських держав пояснюється й міцними історичними зв'язками, переплетенням входження одних держав до складу інших, а також запізнілим

приходом до них римського права і слабким впливом континентального та загального права.

Належність права скандинавських держав до окремої правової групи підтверджується і подібністю структури й змісту Основних законів. Наприклад, усі конституції є короткими за формою викладу, не містять преамбул, розділів про статус органів місцевої влади, заявляють про врегулювання його окремими законами, визнають державною одну й ту ж релігію й одночасно проголошують свободу совісті. В той же час соціально-економічний блок законодавства у скандинавських країнах виявився більш різноманітним і динамічним, не зачіпивши текстів самих конституцій. Разом з тим конституціям властиві й відмінності, які, однак, не послаблюють і не зменшують чинників належності до групи змішаного права. Так, Конституція Швеції складається із 4 Основних законів. Не всі конституції вимагають від державних службовців сповідання релігії. Передбачаються різні форми правління – парламентські монархії і президентські республіки, хоча останні мають сильну виконавчу владу. Парламенти відрізняються кількістю палат та назвами, як і назвами урядів, органів місцевої влади, формуванням останніх і кількістю ступенів. Не всі конституції викладають сутність прав та свобод громадян і способи вирішення питань міжнародного характеру, які регулюються окремими законами.

Правова система Королівства Данія

Державний устрій. Данія – унітарна держава. Її територія розподілена на 14 адміністративних одиниць – амтів. На чолі кожного амту стоїть амтман, призначуваний королем, і діють обираєні ради. Діє Конституція 1953 р. За формою правління Данія – конституційна парламентська монархія. Політичний режим – демократичний. Глава держави – Король. Офіційною релігією визнано лютеранство.

Відповідно до Закону про престолонаслідування від 27 березня 1953 р. королівська влада передається у спадок по чоловічій та жіночій лініях.

Конституція закріплює за Королем вищу владу в управлінні державою. Король призначає й звільняє членів уряду та вищих посадових осіб, відкриває парламентські сесії, розпускає парламент, затверджує закони, у перервах між сесіями сам видає законодавчі акти тимчасового характеру. Король є верховним головнокомандувачем, вирішує питання зовнішньої політики, однак без згоди парламенту не може денонсувати міжнародний договір, застосувати силу проти іноземної держави тощо. Він володіє правом амністії та помилування. Усі акти Короля повинні бути скріплені підписом Прем'єр-міністра або відповідного міністра, які несуть за них відповідальність. Король за свої дії ні перед ким не відповідає.

Парламент Данії – Фолькетінг – здійснює спільно з Королем законодавчу владу. Це однопалатний орган, до складу якого входять 179 депутатів, з яких 175 – представники безпосередньо Данії і по 2 представники від Фарерських островів та Гренландії. Депутати обираються терміном на 4 роки шляхом загальних прямих виборів за системою пропорційного представництва. Виборчі реформи 1978 р. знизили віковий ценз від 20 до 18 років. На 12-й день після виборів парламент повинен зібратись на сесію. Парламент ухвалює закони, вирішує питання фінансового характеру, контролює діяльність уряду, займається зовнішньополітичними проблемами, формує збройні сили. Ухвалені законопроекти повинні бути затверджені Королем або референдумом. Поправки до Конституції потребують обов'язкового схвалення референдумом.

Уряд – Рада міністрів – здійснює більшість королівських функцій. Члени уряду призначаються Королем. Прем'єр-міністром стає лідер партії парламентської більшості, який формує уряд. Рада міністрів володіє законодавчими й виконавчими повноваженнями. Вона розробляє велике число законопроектів і, користуючись підтримкою парламентської більшості, проводить їх через парламент. У перервах між сесіями у випадках «особливої терміновості» Рада міністрів може самостійно приймати тимчасові закони, які потім повинні бути схвалені Фолькетінгом. Прем'єр-міністр має право

вимагати від голови парламенту скликання надзвичайної сесії, визначивши при цьому порядок денний. Уряд укладає договори з іноземними державами, призначає, за згодою Короля, дипломатичних представників держави. Уряд або окремих міністр повинні піти у відставку у разі винесення парламентом вотуму недовіри. Якщо вотум недовіри буде винесений Прем'єр-міністру, йому необхідно вийти у відставку разом із усім урядом. Звинувачення проти міністра стосовно його службових обов'язків може бути пред'явлено тільки парламентом. Ці звинувачення розглядаються спеціальним судом (Рігсреттеном), який складається із суддів Верховного суду та осіб, відібраних парламентом не із числа депутатів.

Правова система. Правова система Данії входить до самостійної скандинавської («північної») правової групи, що поєднує деякі риси романо-германської і англо-американської систем. Найважливіший документ в історії права країни – «Датський закон Христіяна V» (1683). Він є зводом законів, що відносяться до різних галузей права. У зв'язку з особливостями історичного розвитку країни датське право є досить своєрідною й абсолютно самостійною системою. У минулому воно не зазнало на собі скільки-небудь визначального впливу права будь-якої іншої держави. Однак за останні десятиліття XIX ст. воно почало зближуватись з правом інших скандинавських держав. На підставі пропозицій, які розроблялись спільними комісіями юристів, у цих країнах виданий ряд законодавчих актів аналогічного змісту, перш за все у сфері торгівлі, сімейного та спадкового права. Як і в усіх країнах скандинавської правової групи, головним джерелом права є законодавство, однак кодифіковані лише деякі галузі датського права. Так, Закон про правосуддя 1916 р. в редакції 1963 р. з наступними змінами регулює питання судоустрою, процесу кримінального та цивільного, виконання судових рішень та вироків. Крім цього, кодифіковано лише кримінальне законодавство, якому в Данії традиційно надається велике значення.

Істотна особливість датського і взагалі скандинавського права полягає у тому, що поряд з законодавством велику роль як джерела права відіграють судові прецеденти. Деякі правові інститути регулюються лише нормами прецедентного права. Разом з тим положення багатьох датських законів залишають досить широкий простір для суддівського розсуду. Застосування судових прецедентів у Данії не регулюється таким жорсткими й строгими правилами, як це передбачено англійським правом. Судові рішення формулюються досить конкретно, а не як загальні правила, розраховані на безумовне підпорядкування їм у майбутньому. Однак в цілому суди зобов'язані слідувати рішенням, прийнятим по аналогічним справам вищими інстанціями, у першу чергу Верховним судом. Певну роль як джерело права відіграють у Данії звичаї, перш за все морські й торгівельні. Від власне датського відрізняється право, що діє на автономній території Гренландії. У сфері цивільно-правових відносин поряд з датськими законами частково зберігає силу місцеве звичаєве право, яке регулює правові наслідки шлюбу.

Ряд законодавчих актів виданий спеціально для Гренландії: Цивільно-процесуальний кодекс, Закон про успадкування, Закон про правове становище дітей тощо. Відповідно до місцевих умов укладено й Кримінальний кодекс Гренландії 1954 р.

Цивільно-правові відносини та сфера торгового обігу регулюються в основному нормами прецедентного права, хоча існує й низка важливих законодавчих актів. В області права власності на нерухомість діють Закон про реєстрацію земель 1926 р., а в сфері обов'язкового права й торгових відносин – закони про купівлю-продаж товарів 1906 р., про страхування 1930 р., про торгівлю 1966 р. І в цих актах виявляється вплив прецедентного права. У сфері цивільних правопорушень значних законодавчих актів немає. Тут безпосередньо діють норми прецедентного права, які побудовані на принципах вини і лише у виняткових випадках допускають відповідальність за дії інших осіб. У сфері сімейного та спадкового права діють закони про шлюб та розлучення 1969 р., про правове становище дітей 1960 р., про

всиновлення 1956 р., які періодично переглядаються після консультації з іншими скандинавськими країнами. Регулювання трудових відносин здійснюється, як правило, шляхом колективних договорів між представниками працівників (профспілок) та об'єднаннями підприємців. Система соціального забезпечення, що є однією із найбільш розвинених у світі, фінансується за рахунок прямих та непрямих податків, внесків підприємців та бюджетних асигнувань. Ця система охоплює пенсії за віком, частина яких сплачується усім нужденним, допомогу з безробіття, з інвалідності, компенсацію витрат на житло та виховання дітей, безоплатну медичну допомогу тощо. У Данії надається серйозна увага охороні довкілля.

Кримінальне право Данії кодифіковане. КК 1930 р. став одним із найбільш помітних явищ у буржуазному кримінальному законодавстві першої половини ХХ ст. У ньому було зроблено спробу поєднати концепції «неокласичної» та соціологічної шкіл кримінального права. В КК 1930 р. передбачені досить широкі межі суддівського розсуду. Він допускав застосування кримінального закону за аналогією, що мотивувалось прагненням уникнути докладних описів складів злочину. Поряд з мірами покарання в КК 1930 р. передбачені поміщення у робітничий будинок та інші «міри безпеки» для деяких категорій правопорушників. Цим Кодексом була уведена примусова кастрація, однак на практиці вона не застосовувалась. Смертна кара в Данії скасована у законодавчому порядку у 1978 р., а до цього фактично не застосовувалась з 1950 р., після страти нацистських злочинців та колабораціоністів.

Істотними особливостями відрізняється кримінальне право, яке діє на автономній території Гренландії. Відповідно до місцевих умов був укладений КК для Гренландії 1954 р. До його видання тут взагалі не було писаних кримінальних законів і застосовувались звичаї, засновані на переказах. У Гренландії ніколи не було тюрем, а мала чисельність населення та суворі природні умови продиктували й чисельні досить істотні особливості Кримінального кодексу 1954 р. Створений на основі КК Данії 1930 р.

«Датський кримінальний кодекс для Гренландії» у чотири рази менше. Кодекс не згадує смертної кари та тюремного ув'язнення. Основні передбачені ним «правові наслідки злочину» – примусові роботи без позбавлення волі та штраф, заборона жити у певній місцевості. Тільки «особливо небезпечного» або «звиклого» злочинця можна постановити утримувати у будь-якому приміщенні або полярному таборі в ізоляції від оточення, якщо цього вимагають інтереси «загальної безпеки».

Судова система. Вища ланка судової системи – Верховний суд, запроваджений ще у 1661 р. Він розглядає скарги на постанови нижчих судів в одній із двох колегій у складі не менше 5 суддів. У виняткових випадках збирається пленум Верховного суду. Два суди – східних і західних земель та півострова Гренландія виступають як апеляційні інстанції і суди першої інстанції у цивільних та кримінальних справах, які не підпадають під юрисдикцію нижчих судів у категорії справи, сумі позову або тяжкості покарання. Вони розглядають справи щодо злочинів, за які загрожує 8 років позбавлення волі або більш тяжкі покарання. При цьому розгляд кримінальних справ по першій інстанції проводиться за участю 12 присяжних засідателів, які не тільки виносять вердикт про винність, але й разом із суддями визначають покарання.

«Нижчі суди» мають місце у кожному із 84 судових округів і складаються з одного або кількох професійних суддів. Цивільні справи в них розглядають судді одноособово, а кримінальні – за участю двох засідателів, шєфєнів. Однак справи про малозначні злочини, а також ті, у яких підсудний визнає себе винним і не наполягає на іншій судовій процедурі, розглядаються суддями одноособово. Широко розповсюджена практика сплати звинувачуваним штрафу до суду над ним, що вилучає процедуру судового розгляду та винесення вироку. Важливе місце у судовій системі відводиться Суду з морських і торгових справ. справи у ньому розглядаються колегією у складі одного професійного судді та 2 або 4 судових засідателів з числа фахівців з відповідним досвідом. Він розглядає цивільні спори і справи з

кримінальних злочинів, пов'язаних із подіями на морі. Мають місце й суди з розгляду трудових конфліктів, у справах банкрутства тощо.

Судові рішення та вирoki, винесені датськими судами, можуть бути оскаржені, як правило, тільки один раз. При цьому у вищій інстанції справа за сутністю розглядається заново. Лише у виняткових випадках, з дозволу міністра юстиції, Верховний суд може взяти до провадження справу про скаргу на рішення або вирок нижчого суду, вже розглянуте судом другої інстанції. В Данії відсутня система адміністративної юстиції, однак дії адміністративних органів можуть бути оскаржені у загальних судах, аж до Верховного. Призначення на посаду судді здійснюється королівським указом за рекомендацією Міністерства юстиції з числа осіб, що мають, як правило 15-20-річний стаж роботи дипломованим юристом у судах, прокуратурі тощо. Судді призначаються довічно й у 70 років йдуть у відставку.

Прокуратура входить в систему Міністерства юстиції. На чолі її перебуває «королівський адвокат» – генеральний прокурор, який виступає у Верховному суді. Його заступник та 7 «державних адвокатів» – місцевих прокурорів підтримують за його вказівкою звинувачення у Верховному суді та в судах східних і західних земель. Вони уповноважені відмовитись від кримінального переслідування, якщо вважають його недоцільним. У нижчих судах, як представники звинувачення, а також представники держави у цивільних спорах виступають «поліцмейстери», начальники поліцейських відділень, підпорядкованих Міністерству юстиції або адвокати, кожного разу уповноважені на те одним із прокурорів. Розслідування кримінальних справ ведеться поліцією.

Право виступати в суді як представника сторони у цивільних або захисника у кримінальних справах отримують тільки дипломовані юристи з визначеним стажем роботи, що відповідають ряду інших вимог, строгість яких зростає в міру того, звання адвоката якого суду бажає отримати претендент. Подібними питаннями в Данії відає Міністерство юстиції. Розповсюджена практика призначення безкоштовного захисника у

кримінальних справах, у тому числі в ряді випадків вже на стадії попереднього слідства. Контроль діяльності цивільної і воєнної адміністрації держави здійснює Омдудсман юстиції, який призначається Фолькетінгом на 4 роки. Його функції дещо обмежені у порівнянні з іншими скандинавськими країнами. Він наглядає за діяльністю державних службовців, але не втручається в дії суддів.

Правова система Королівства Норвегія

Державний устрій. Норвегія – унітарна держава. Складається з 19 областей (фюльке), на чолі яких стоїть призначений Королем губернатор (фюлькесман). В областях, крім Осло та Бергену, існують обираєні ради (фюлькестинги). Діє Конституція 1814 р. За формою правління Норвегія – конституційна парламентська монархія, політичний режим – демократичний. Глава держави – Король, особа «священна і шанована». Державною релігією є лютеранство.

Король не підлягає відповідальності за свої дії, володіє законодавчими і виконавчими повноваженнями, зокрема, правом відкладеного вето. У перервах між сесіями Король може самостійно видавати нормативні акти, що мають силу закону, з питань промисловості, торгівлі, охорони порядку. Він відкриває парламентські сесії, виступає на першому засіданні з тронною промовою, має право скликати надзвичайні сесії. За порадою уряду Король призначає й звільняє вищих посадових осіб, йому належить право помилування. Він вирішує питання зовнішньої політики: укладає й розриває договори з іноземними державами, приймає дипломатичних представників, має право розпочати війну для оборони країни і укласти мир. Король є верховним головнокомандувачем сухопутних і морських сил. Усі акти Короля повинні бути контрасигновані відповідними міністрами, які несуть за них відповідальність.

Законодавча влада належить норвезькому парламенту Стортінгу. До його складу входять 165 осіб, обираєних на 4 роки шляхом загальних виборів

на основі пропорційного представництва. Під час роботи парламент розподіляється на дві палати. $\frac{1}{4}$ депутатів формують верхню палату Лантінг (41 місце), останні – нижню, Одельстінг (124 місця). Парламент щорічно збирається на сесії без обмеження часу. Палати засідають роздільно, на засіданнях мають бути присутніми не менше половини членів палати. Парламент видає закони, встановлює податки й митні збори, надає позики за рахунок королівства, здійснює контроль за фінансами. Прийнятий законопроект затверджується Королем. Поправки до Конституції розглядаються на спільному засіданні палат й у випадку ухвалення $\frac{2}{3}$ депутатів вступають в силу без королівського затвердження.

Король формує уряд – Державну раду. Прем'єр-міністром стає лідер партії парламентської більшості. До компетенції уряду входить переважна частина питань державного управління і підготовка більшості законопроектів. Прем'єр-міністр може звільняти міністрів у відставку, визначати урядову політику, брати участь у призначенні вищих посадових осіб. Уряд відповідальний перед парламентом.

Правова система. Правова система Норвегії входить до самостійної, «північної» правової групи правових систем, яка поєднує деякі риси романо-германської і англо-американської систем. Два збірники правових звичаїв – «Закони Гулатінга» 1150 р. і «Закони Фростінга» 1190 р. збереглися до наших днів майже повністю і є найціннішими документами з історії середньовічного права. На їхній підставі був виданий перший загальнонаціональний збірник «Закон землі» 1274-1276 рр., у якому регулювались питання щодо правового положення церкви, викладались норми кримінального, земельного й торгового права. У доповнення до «Закону землі» був виданий «Закон міст» 1276 р., що замінив місцеві міські збірники звичаїв загальнонаціональними правилами торгівлі й мореплавства. Ці кодифіковані зібрання законів зберігали свою дію на території Норвегії протягом кількох століть. Після завоювання країни Данією у 1380 р. розвиток норвезького права потрапив під сильний вплив датських правових традицій.

Однак правова система Норвегії завжди залишалась досить самостійною, а датські королі, що вважались одночасно і королями Норвегії, видавали для неї окремі закони, які інколи співпадали з законами, виданими для Данії.

У 1602-1604 рр. для Норвегії був виданий «Звід законів короля Християна IV», що складав нову редакцію попередніх законодавчих збірників. Радикальна реформа усього законодавства була здійснена у 1687 р. з виданням «Норвезького зводу законів короля Християна V» у 6 книгах. Він охопив усі галузі права і вважається основою сучасної правової системи країни, хоча формальну силу зберігають досить нечисленні його положення. Певний вплив на Звід справили концепції римського права і деякі традиції власне норвезького права. Подальший розвиток норвезького законодавства, у тому числі і в період приєднання до Швеції (1814-1905 рр.), йшло шляхом видання окремих законів, а не одночасної суцільної кодифікації. Здійснювані щодва роки видання чинних норвезьких законів з 1682 р. містять їх зібрання у хронологічній послідовності.

Поряд із законодавством важливим джерелом норвезького права визнаються звичаї, особливо у сфері торгівлі, де їм нерідко належить визначальна роль. Звичаї часто слугують істотними доповненнями до чинних законів, у тому числі й у сфері конституційного права, а за відсутності відповідних законів можуть самостійно регулювати правові відносини. Як одне із основних джерел норвезького права виступають і судові прецеденти. Рішення Верховного суду, а іноді й інших судових інстанцій, винесені у конкретній справі, мають силу «переконливого прецеденту» і старанно вивчаються судами, що ухвалюють рішення у справах, де виникають правові питання аналогічного змісту. При цьому Верховний суд Норвегії у своїх рішеннях прагне формулювати не узагальнюючі правові норми, а положення, що відносяться до конкретних обставин справи, яка розглядається. Важливе значення надається працям вчених-юристів, які трактують положення закону або судові рішення, матеріалам обговорення законопроектів, які дозволяють

виявити «справжні наміри» законодавця. Нерідко саме це питання постає предметом дискусії у ході судових обговорень конкретної справи.

Серед джерел норвезького права з кінця XIX ст. зростає роль законодавчих актів, які все частіше видаються з питань, що раніш регулювались виключно звичаями або судовими прецедентами. Від 1880 р. спостерігається тенденція наближення законодавства Норвегії та інших скандинавських країн, перш за все у питаннях торгівлі, мореплавства, сімейного та спадкового права тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграють комітети представників усіх скандинавських країн, які розробляють проекти законів, що потім вносяться на розгляд парламентів відповідних держав. Сфера цивільного права в Норвегії залишається в цілому некодифікованою. Найважливішу роль відіграють крупні законодавчі акти XX ст.: закони про торгове мореплавство 1907 р., купівлю-продаж 1907 р., про договори 1918 р, нерухомість 1935 р., страхування 1930 р., ціни, конкуренцію та монополію 1953 р., корпорації 1957 р., гроші й кредитування 1961 р., зобов'язання, що витікають із правопорушень 1969 р. та інші, проекти яких були підготовлені спільно з юристами скандинавських країн. Положення названих законів нерідко доповнюються принципами, виробленими судовими прецедентами. Так, у сфері зобов'язань із правопорушень у ряді випадків застосовується принцип строгої відповідальності, за якої не вимагається доведення вини особи, що скоїла збиток, або наймача, зобов'язаного відповідати за дії своїх службовців. В області законів про компанії відсутні норми, що регулюють відносини учасників компаній з необмеженою відповідальністю. Вони підкоряються правилам, виробленим у судових прецедентах.

У сфері сімейного права Норвегія першою із скандинавських країн увела ряд прогресивних принципів. Законом про сімейну власність 1927 р. закріплена цілковита рівність майнових прав подружжя, цивільний шлюб прирівнюється своїми наслідками до церковного. Законом про шлюб та розлучення 1918 р. з поправками 1969 р. встановлені досить ліберальні

правила розлучення, Законом про дітей 1956 р. позашлюбні діти багато у чому прирівняні до законнароджених, Законом 1927 р. докладно регулюється усиновлення. Закон про успадкування 1972 р. характеризується прагненням закріпити права пережитого чоловіка і потомків по прямій лінії незалежно від того, чи йде мова про успадкування по закону, чи по заповіту. Трудові відносини у Норвегії регулюються законодавством та колективними договорами працівників з підприємцями або їхніми об'єднаннями. Відповідно до Закону про виробничу демократію 1976 р. на підприємствах з кількістю працівників понад 200 повинні створюватись об'єднані ради підприємства, що охоплюють представників адміністрації та профспілок, якщо до неї входить більше 2/3 працівників. Закон про захист робітників та виробничої сфери 1977 р. вимагає звільняти працівників лише «через справедливую причину». Чинне законодавство приписує виплату «сімейних надбавок» до заробітної платні з урахуванням кількості дітей. З кінця 1980-х істотно розширилась система соціального забезпечення: виплата пенсій за віком та інвалідністю, допомоги безробітним, удовам та сиротам. Ці заходи сплачуються із страхових внесків працівників і підприємців, а також за рахунок органів місцевого самоврядування та центральної влади.

Заходи в області охорони довкілля ґрунтуються на законах про охорону природи 1970 р., про відпочинок на відкритому повітрі 1957 р., про «дику природу» 1981 р., а також на законах, що регулюють полювання та рибальство, і інструкціях міністерства довкілля. Кримінальне законодавство в Норвегії, на відміну від інших галузей права, давно кодифіковане. Перший Кримінальний кодекс був виданий у 1842 р. Чинний КК Норвегії 1902 р. посідає особливе місце в історії буржуазного кримінального законодавства. Він був першим із кодексів, у якому знайшли відображення ідеї соціологічної школи кримінального права. Істотним доповненням до КК слугував виданий у 1900 р. Закон про відповідальність за бродяжництво, старцювання та пияцтво. Смертна кара скасована за загальнокримінальні злочини у 1902 р., а за усі злочини – у 1979 р. Питання судоустрою та процесуального права

регулюється законодавчими актами, кожен з яких охоплює широке коло питань. Ще в 1887 р. був виданий КПК а в 1915 р. – ЦПК та Закон про суди.

Судова система. Систему загальних судів у Норвегії очолює Верховний суд. Він розглядає як остання інстанція скарги на рішення та вироки нижчих судів з цивільних та кримінальних справах. У розгляді цивільних справ Верховний суд може розглядати усі їх фактичні і юридичні аспекти, а кримінального – лише питання, що відносяться до застосування права, характеру покарання та процесуальних порушень, допущених нижчими судами. Верховний суд не заслуховує усних оголошень та свідчень сторін або свідків і уникає оцінювати фактичні обставини справи інакше, ніж це було зроблено нижчими судами. У складі Верховного суду функціонує Спеціальний перевірочний апеляційний комітет, який попередньо розглядає усі скарги на рішення нижчих судів й володіє широкими повноваженнями. Комітет має право не допустити до розгляду у Верховному суді скарги, вочевидь не обґрунтовані або з сумою позову нижче 12 тисяч крон, якщо не знайде причин зробити виняток, і може відкинути скарги у цивільних справах, керуючись деякими іншими думками. Комітет може направити скаргу, минаючи інші інстанції, безпосередньо до Верховного суду а в кримінальних справах самостійно відмінити винесений нижчим судом вирок або змінити його на користь засудженого.

Суди провінцій виконують функції апеляційної інстанції цивільних та кримінальних справ, а також суду першої інстанції з певної категорії кримінальних справ, розглядають скарги на рішення з цивільних справ, винесені окружними та міськими судами, якщо сума позову складає не менше 2 тисяч крон. Для розгляду справ, пов'язаних з торгівлею та мореплавством, до засідань суду можуть залучатись непрофесійні судді, що володіють спеціальними знаннями. Вироки у кримінальних справах, винесені міськими або окружними судами, можуть бути оскаржені у суді провінції тільки з питання про визнання підсудного винним і підлягають новому розгляду по сутності. По першій інстанції суд провінції розглядає

кримінальні справи про злочини, за які загрожує покарання понад 5 років позбавлення волі, а також про менш тяжкий злочин, якщо про це клопочуть органи звинувачення. Кримінальні справи розглядаються 3 професійними судьями та окремим журі з 10 присяжних. Для винесення вердикту про винність необхідні голоси не менше 7 присяжних.

Окружні й міські суди представляють собою центральну ланку судової системи. Вони розглядають основну масу цивільних і кримінальних справ, крім тих, що входять до компетенції спеціальних судів. Норвезька судова процедура вимагає, щоб перед зверненням до суду була здійснена спроба примирення сторін шляхом розгляду справи в узгоджувальній раді з 3 членів, яка створюється у кожному муніципалітеті. Досягнута таким попереднім розглядом угода набирає сили судового рішення, хоча за деяких обставин може бути оскаржена в суді. Окружні й міські суди розглядають по першій інстанції усі кримінальні справи, за винятком тих, що входять до компетенції провінції. Поряд з загальними в Норвегії мають місце й спеціальні суди. Цивільні й кримінальні справи у питаннях рибальства підлягають розгляду створених з цією метою спеціальних судах. Мають місце суди у справах з опіки, житлових справах. Вони складаються з 1 професійного й 2 непрофесійних суддів, а їх рішення можуть бути оскаржені в суди провінцій або Верховний суд.

Суд у трудових справах виступає як апеляційна інстанція, що розглядає скарги на рішення окружних та міських судів з трудових спорів. Його рішення можуть бути оскаржені у Верховний суд. Поряд з професійними судьями до його складу призначаються представники об'єднань підприємців та профспілок. У 1952 р. був створений спеціальний Суд із трудових конфліктів, покликаний попереджувати страйки та бойкоти. Особливе місце в системі судових установ Норвегії посідає Суд імпічменту, який як суд першої і єдиної інстанції розглядає звинувачення у злочинах та зловживаннях, висунутих проти членів уряду, парламенту або Верховного суду. До його складу входять 10 членів другої палати парламенту й 5 членів

Верховного суду. Скликається він з перервами іноді у кілька десятиліть. Суди адміністративної юстиції в Норвегії відсутні.

Призначення на суддівські посади у загальні і в більшість спеціальних судів здійснюється Королем за представлення міністра юстиції довічно, але з обов'язковим виходом на пенсію по досягненні 70 років. Для обіймання суддівської посади необхідна здача відповідних екзаменів з юридичних дисциплін у системі цивільної служби, наявність певного досвіду роботи як адвоката, прокурора, судді нижчого суду і досягнення 30 – Верховний суд або 25-річного віку. На практиці середній вік вперше призначуваних на посаду судді за останні десятиліття складав 45 років, а верховних суддів – понад 45 років. Непрофесійні судді відбираються суддею для розгляду конкретної справи із загального списку осіб, обраних з цією метою відповідною муніципальною радою кожні 4 роки.

Розслідування кримінальних справ здійснюється, як правило, поліцією. Кримінальне переслідування в суді здійснюють поліцейські службовці або окружні прокурори, які здійснюють нагляд за діяльністю поліції і мають право давати вказівки поліцейським органам й скасовувати їхні постанови. Розслідування найбільш складних кримінальних справ, особливо тих, де звинувачуваному загрожує довічне ув'язнення, а також підтримка звинувачення з них здійснюється генеральним прокурором, який спостерігає також за діяльністю окружних прокурорів.

Виконувати обов'язки захисника у кримінальній справі або представника інтересів сторін у цивільному процесі можуть лише особи, які отримали дозвіл або права адвоката від Міністерства юстиції. Для цього треба мати юридичну освіту, здати встановлені для цивільних службовців екзамени, внести відповідне страхове забезпечення тощо. Для виступів в суді провінції та у Верховному суді необхідно виконати відповідно ще більш строгі вимоги: отримати дозвіл міністра юстиції та звання спочатку «адвоката при суді провінції», а потім «адвоката при Верховному суді».

З 1962 р. в Норвегії уведена посада Омбудсмана, який обирається парламентом на 4 роки і покликаний розслідувати за скаргами громадян або за власною ініціативою усі випадки «несправедливості» відносно громадян з боку центральних і місцевих властей або окремих цивільних службовців. Омбудсман не має права скасувати рішення адміністративних органів, однак на практиці його негативні висновки приводять до їх скасування.

Правова система Королівства Швеція

Державний устрій. Швеція – унітарна держава у складі 24 округів (ленів). У Ленах діють органи місцевого самоврядування – ландстінги, обирає населенням на 3 роки. Їхня діяльність контролюється губернаторами, які представляють у ленах центральну владу і стоять на чолі спеціальних адміністративних бюро. Діє Конституція 1974 р., яка складається із 3 основних законів – про форму правління, про успадкування престолу та про свободу друку. Швеція – конституційна парламентська монархія з демократичним режимом. Глава держави – спадковий Король із формальними повноваженнями. Його функції як глави виконавчої влади належать уряду. Ухвалені урядом рішення не потребують підпису Короля. Він не володіє і правом призначати й звільнити членів уряду, суддів і вищих посадовців.

Вищим органом державної влади є парламент Ріксдаг, однопалатний представницький орган з 349 депутатів, обраних на 3 роки шляхом загальних виборів на основі пропорційного представництва. Конституція закріплює за Ріксдагом значний обсяг. Право законодавчої ініціативи належить уряду та членам парламенту. До числа найбільш важливих функцій парламенту відноситься визначення фінансової політики держави і широкі права у сфері оподаткування й ухвалення бюджету. Він має право проголосити війну й укласти мир. Під його контролем перебуває діяльність уряду, адміністративний, судовий апарати, органи місцевого самоврядування. Парламентський контроль здійснюється шляхом інтерпеляцій, обговорення

на сесіях повідомлень уряду про основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики.

Виконавча влада в країні покладена на уряд – Кабінет міністрів, – який формується парламентом і відповідальний перед ним. Уряд призначається відповідно до розстановки сил у парламенті. Прем'єр-міністр сам визначає склад свого Кабінету, члени якого потім затверджуються Ріксдагом. Ріксдаг може розпустити уряд ухваленням спеціальної резолюції осуду. Більшість прав, що належали раніш Королю, тепер здійснює уряд. Основні питання економічного, соціального й політичного життя вирішуються Кабінетом, який повинен лише повідомляти Королю ухвалені рішення. До уряду відійшли й такі функції Короля, як призначення вищих посадовців, суддів, утворення деяких відомств, визначення зовнішньої політики, керівництво збройними силами.

Правова система. Швеція належить до самостійної скандинавської, «північної» правової групи, посідаючи проміжне місце між романо-германською та англо-американською системами. Підвалини сучасної правової системи Швеції були закладені Законом Шведської держави (королівства) 1734 р. До цього основними джерелами права в країні слугували спочатку норми звичаєвого права, а потім й окремі законодавчі акти та зібрання законів, торгового й канонічного права, запозичених з інших правових систем. Цей найважливіший для історії законодавства скандинавських країн документ виявився результатом розвитку перш за все шведського і частково фінського права. Фінляндія у той час була провінцією Швеції і фінські юристи брали участь у підготовці документу. З точки зору юридичної техніки Закон 1734 р. відрізнявся казуїстичністю формулювань, відсутністю необхідних загальних визначень, не був строго систематизований, містив чимало пробілів. Однак, будучи досить широкою кодифікацією, у чому Швеція випередила численні європейські держави, Закон 1734 р. став основою розвитку шведського і фінського права на

наступні століття. І сьогодні він формально визнається центральним чинним актом шведського законодавства.

Розвиток шведського права після видання Закону 1734 р. йшов шляхом послідовного перегляду та оновлення відповідних його розділів, видання актів, які інакше чи наново регулювали той чи інший правовий інститут або цілу галузь права. Спроби створення нового зводу законів, який замінив би Закон 1734 р., здійснювались лише на початку ХІХ ст. після конституційних змін 1809 р., однак ні до чого не привели і довгий час не поновлювались. Нині ставиться питання про заміну усіх без винятку його частин кодексами замість створення нового зводу законів. Конституційний акт 1974 р. під назвою «Форма правління» передбачає видання поряд з конституційними та звичайними законами підзаконних актів, які видаються урядом у порядку делегованого законодавства. Їх число сьогодні істотно перевищує число актів, що видаються Рікседагом.

Одним із джерел права у Швеції слугує звичай, перш за все у сфері торгового права. Іноді посилання на звичай вносяться до текстів відповідних договорів. Судові прецеденти, перш за все рішення верховних судових органів, також нерідко використовується як джерело права, хоча у шведському законодавстві відсутні норми, що надають будь-яким судовим рішенням безумовну силу обов'язкового прецеденту. Великий вплив на розвиток шведського законодавства справляє процес зближення правових систем скандинавських держав, яке почалось у 1870-ті роки й особливо посилилось після утворення у 1952 р. Північної ради, до якої поряд із Швецією входять Данія, Ісландія, Норвегія та Фінляндія. У рамках цього процесу комісії експертів готують законопроекти, багато з яких у Швеції вже стали законами, ідентичними або цілком близькими до законів інших скандинавських держав, перш за все у сфері шлюбно-сімейного, договірнього, деліктного права, законодавства про компанії, де зближення правової регламентації представляється особливо важливим.

У системі шведського законодавства ніколи не було єдиного цивільного кодексу. У сфері цивільного й торгового права важливу роль відіграє Закон про продаж товарів 1905 р., який майже співпадає з аналогічним датським законом та норвезьким законодавством, а також Закон про договори та інші юридичні угоди 1915 р. Вони регулюють питання укладання договорів і наслідки їх невиконання. Серйозним доповненням до них слугують закони 1971 р. про заборону договорів з невідповідними умовами та про продаж товарів споживачам. Відносини земельної власності регулюються у чинному шведському праві Законом про нерухому власність 1970 р., який допускає певні обмеження прав власників в інтересах охорони природи, а також територіального, особливо міського планування. Заходи з охорони довкілля стали в Швеції самостійною галуззю законодавства. Не менше важливі й закони про акціонерні товариства 1975 р. та торгові компанії 1980 р.

Основними актами у сфері шлюбно-сімейних відносин є Закон про шлюб 1920 р. та Закон про батьків і дітей 1949 р., до яких були внесені значні зміни у 1969 р. Шведське право визнає рівність юридичних наслідків шлюбу, укладеного у цивільній і релігійній формах. Процедура розлучення істотно спрощена. Внаслідок змін 1976 р. в Законі про батьків та дітей практично усунені відмінності у правовому статусі дітей, народжених поза шлюбом та закононароджених, у тому числі і на отримання спадку. Відповідно до Закону про успадкування 1958 р. з наступними змінами заповіт спадкодавця не повинен погіршувати становище його дітей у порівнянні з правилами успадкування по закону. Закон про сімейну власність 1986 р. передбачає, що особи, які перебувають у шлюбних відносинах без їх оформлення, мають право на спільне майно під час розірвання фактичних шлюбних відносин та у випадку смерті одного із подружжя. Починаючи з 20-х років ХХ ст. великого розвитку набуло законодавство, що регулює трудові відносини та питання соціального забезпечення і страхування. У Законі про спільне регулювання трудових відносин 1976 р. закріплена система по сутності примусового мирного вирішення трудових конфліктів шляхом переговорів наймачів та

працівників. У колективних договорах, укладених між професійними об'єднаннями робітників та відповідними асоціаціями підприємців на 1-3 роки, встановлюються умови праці та ставки заробітної платні.

Шведське законодавство, що проголошує право працівників на страйк, передбачає, однак, можливість його заборони рішенням Ріксдагу, якщо вона завдає значного збитку інтересам громадян та суспільства. Відповідно до Закону про захист найманої праці 1982 р. звільнення робітника можливе лише за «об'єктивно виправданою» причиною. Закон про загальне страхування 1962 р. та інші акти передбачають виплату пенсій за віком – так звані «народні пенсії», додаткових пенсій, що враховують попередні заробітки, допомоги у випадку травм на виробництві, у разі захворювання, вагітності, допомога на дітей, «пенсії удів» тощо. В останні десятиліття великого розвитку отримало законодавство в області охорони довкілля. Найважливішу роль у цій області відіграє Закон про відшкодування збитку довкіллю 1986 р., який визначає різні категорії цього збитку та санкції за них.

Норми кримінального права, які містяться в Законі 1734 р., діяли в Швеції до 1864 р., коли був виданий Новий Кримінальний кодекс під впливом австрійського КК 1803 р., баварського КК 1813 р. та пруського 1851 р. КК 1864 р. діяв до 1 січня 1965 р, коли вступив у силу нині чинний КК 1962 р. У ньому знайшли відображення ідеї «нового соціального захисту», реформаторські підходи та концепції шведських соціал-демократів. КК 1962 р. передбачає відносно невеликі санкції за більшість злочинів і вимагає позбавлення волі неповнолітніх та молодих людей у виняткових випадках. Тяжкість злочину повинна враховуватись тільки під час призначення власне покарання. Усі ж інші заходи впливу, зокрема, умовне засудження у різних формах слід застосовувати з урахуванням особливості особистості правопорушника. Штрафи повинні призначатись або у грошових сумах, або у так званих денних ставках з урахуванням майнового становища засудженого. КК 1962 р. передбачив інтернування небезпечних рецидивістів до спеціальних установ, звідкіля вони можуть бути випущені рішенням

наглядової комісії. Після 1962 р. КК багато разів змінювався і доповнювався. Він охоплює лише основні категорії злочинів. Відповідальність за автотранспортні злочини, контрабанду, розповсюдження наркотиків, порушення податкового законодавства та заходи боротьби з іноземними терористичними угрупованнями передбачені у додаткових кримінальних законах або в актах загального характеру, наприклад, у Законі про іноземців 1980 р. Важливими доповненнями до КК 1962 р. слугують також закони 1964 р. з наступними змінами про відбування покарання у місцях позбавлення волі та про виконання штрафів. Смертна кара за злочини, скоєні у мирний час, була скасована у 1921 р., а остаточно – у 1972 р.

Питання кримінального та цивільного процесу у шведському праві традиційно об'єднані в одному джерелі і нерідко регулюються одними й тими ж нормами. У 1942 р. видано чинний Закон про судову процедуру, проголошені принципи змагальності, публічності, усності, безпосередності судового розгляду та допустимості усіх видів доказів із вільною оцінкою їх судом. Велике число наступних змін та доповнень до нього вніс Закон про виконання судових рішень у цивільних справах 1981 р.

Судова система. Систему загальних судів у Швеції з 1789 р. очолює Верховний суд, основною функцією якого є розгляд скарг на вироки та рішення апеляційних судів. Верховний суд може приймати скарги у питаннях права й у зв'язку із неправильною оцінкою фактичних обставин справи, у тому числі й доказів. Однак саме право на оскарження у Верховний суд досить обмежене: питання про прийняття скарги до розгляду вирішується колегією суддів за їхнім розсудом. Як суд першої інстанції Верховний суд розглядає справи про відповідальність за посадові злочини міністрів та інших вищих посадових осіб. У випадках, коли мова йде про правові принципи або тлумачення закону, справи розглядає пленарне засідання Верховного суду. Його рішення визначальним чином впливає на правозастосовну діяльність судів та офіційних установ.

Апеляційні суди слухають скарги на вироки й рішення нижчих судів по кримінальних та цивільних справах. Вони ж як суд першої інстанції розглядають деякі категорії кримінальних справ. Окружні суди називаються сесійними, що прийшли на зміну чинним до 1971 р. сільським та міським судам. Це низова ланка судової системи. Вони складаються з лагманів та різного числа родманів і розглядають по першій інстанції переважну більшість усіх цивільних та кримінальних справ. У розгляді кримінальних та шлюбно-сімейних справ беруть участь 1 штатний суддя та 5 засідателів. Засідателі, обираєні зборами комунальних уповноважених терміном на 6 років, беруть участь разом із суддею у розгляді справи, й ухвалене ними навіть всупереч думці судді рішення, якщо за нього висловилося 4 або 5 засідателів, вважається остаточним вирок в кримінальній справі. У протилежному випадку проголошується вирок, запропонований суддею. Аналогічні правила діють і під час розгляду шлюбно-сімейних справ. Журі присяжних засідателів, що виносять вердикт винності чи невинності, створюється тільки для розгляду справ про злочини проти Закону про друк 1974 р. Шведське законодавство допускає також розгляд цивільних спорів арбітрами. Відповідно до Закону про арбітрів 1929 р. кожна із сторін призначає свого арбітра, а ті обирають третього. Рішення арбітрів остаточне, але на деяких формальних підставах може бути оскаржене в загальні суди. На суддів окружних судів покладена також реєстрація угод з продажу та застави земельних ділянок, реєстрація заповітів, нагляд за опікою та управлінням майном неповнолітніх.

У Швеції є розвинута система установ адміністративної юстиції, що розглядає скарги на дії державних та муніципальних установ. Їхня діяльність регулюється Адміністративно-процесуальним кодексом 1971 р. Очолює цю систему Верховний адміністративний суд, аналогічний Верховному суду Швеції. Він головним чином розглядає скарги на рішення нижчих апеляційних адміністративних судів, коли відповідна колегія знайде такий розгляд доцільним. Деякі категорії скарг, звернених в органи

адміністративної юстиції, розглядаються Верховним адміністративним судом по першій інстанції. Апеляційні адміністраційні суди також нагадують загальні апеляційні суди. Вони розглядають скарги на рішення нижчих адміністративних судів і слухають по першій інстанції скарги на рішення адміністративних органів у питаннях заробітної платні службовців, соціального забезпечення тощо. Має місце також Податковий апеляційний суд. Нижча ланка цієї системи – адміністративний суд лєну – адміністративно-територіальної одиниці. До його компетенції входить розгляд спорів щодо оподаткування, про позбавлення водійських прав, накладення арешту на майно, про примусову передачу дітей від одного з батьків до іншого тощо. Він може розглядати справи про правопорушення неповнолітніх, алкоголіків та наркоманів.

Поряд з названими загальними та адміністративними судами має місце велике число спеціальних судів – з житлових питань, у справах про земельну власність, у справах соціального страхування, комерційний тощо. Серед них найважливішу роль відіграє Суд із трудових конфліктів. Відповідно до Закону про судочинство з трудових спорів 1974 р. він по першій і остаточній інстанції розглядає конфлікти, що виникли у зв'язку з тлумаченням та застосуванням колективних договорів, а також скарги на рішення окружних судів з інших спорів між підприємцями та працівниками.

Судді призначаються на свої посади урядом з числа шведських громадян, що мають вищу юридичну освіту (вчений ступінь) і склали встановлені законом кваліфікаційні екзамени. Свою кар'єру усі шведські судді, як і численні інші юристи, розпочинають із стажування клерками при судах.

Особливе місце в системі державних установ та судових органів належить Канцлеру юстиції та омбудсманам. Канцлер, на відміну від міністра юстиції, не входить до уряду, але підпорядкований йому. Він збуджує справи у звинуваченні в посадових злочинах членів вищих судових органів, веде контроль за здійсненням законодавства про свободу друку і

виконує деякі інші наглядові функції, зокрема, відносно адвокатів. Від часу конституційних реформ 1809 р. існує й посада Омбудсмана юстиції – уповноваженого Ріксдагу, що наглядає за відправленням правосуддя та дотриманням законів посадовими особами та державними установами.

У 1970-1990-ті роки у Швеції запроваджено посаду 5 омбудсманів в ряді спеціальних областей громадського життя – з етнічної рівноправності 1986 р., по рівності статей 1980 р, з прав споживачів 1971 р., дітей 1993 р. та інвалідів 1994 р. Вони призначаються терміном на 4 роки із числа досвідчених юристів. Будучи покликаними захищати інтереси громадян, омбудсмани приймають скарги на порушення їхніх прав, але можуть лише клопотати про скасування незаконних рішень та розпоряджень властей. Щорічно вони звітують перед парламентом.

Розслідування переважного числа справ про кримінальні злочини веде поліція, з найбільш серйозних справ – прокуратура. Підтримує звинувачення в суді прокурор. Він має право відмовитись від судового переслідування, навіть якщо мова йде про серйозний злочин, або замість передачі справи до суду запропонувати звинувачуваному сплатити передбачений законом штраф, ніж визнати себе винним. Правами на припинення кримінальної справи, у тому числі і зі сплатою штрафу, володіє і поліція. Підтримують звинувачення в кримінальних справах у судах нижчої інстанції окружні прокурори, в апеляційних судах – прокурори ленів, у Верховному суді – генеральний прокурор. Він здійснює і загальний контроль за діяльністю прокурорів усіх рангів та їхніх помічників.

Інтереси сторін у цивільному процесі, звинувачуваного і потерпілого у кримінальному процесі можуть, хоча й не обов'язково, представляти адвокати. Виступати в суді з цією роллю мають право тільки члени Шведської асоціації адвокатів, прийняті до неї після 5 років практичної юридичної роботи та здачі відповідних екзаменів. Значне число мешканців Швеції має право на безоплатну або частково сплачувану юридичну допомогу, у тому числі з боку державного захисника у кримінальних справах.

Крім того, багато хто з них застрахований на випадок витрат на судові справи.

Правова система Фінляндської Республіки

Державний устрій. Фінляндія – унітарна держава, розділена на 12 губерній (ляни), які розподіляються на повіти. Лянами управляють призначені Президентом губернатори. Аландські острови – губернія Ахвенанма володіють частковою автономією з однопалатним парламентом – Ландстінгом. Діє Конституція 1999 р., яку до цього склали 4 органічні закони – «Форма правління Фінляндії» 1919 р., «Акт про Едусканту» 1928 р., «Акт про право парламенту контролювати законність діяльності Державної Ради та Канцлера юстиції» 1922 р. і «Акт про державний суд» 1922 р. Відповідно до Конституції 1999 р. провідна роль у системі органів влади перейшла до парламенту. Однак Фінляндія за формою правління залишається змішаною, напівпрезидентською республікою. Вищий законодавчий орган країни – однопалатний парламент Едусканта у складі 200 членів, які обираються на 4 роки шляхом загальним голосуванням. Президент республіки у період скликання Едусканти має право за мотивованою пропозицією Прем'єр-міністра та після заслуховування думок партійних фракцій розпустити Едусканту й призначити проведення дострокових виборів. Після цього Едусканта ухвалює рішення про час завершення своєї роботи, перш ніж будуть проведені вибори.

Парламент наділений правом ухвалювати закони з будь-якого питання, фінансовими прерогативами, правом контролювати діяльність уряду. Право законодавчої ініціативи мають депутати парламенту й Президент. Ухвалені парламентом закони затверджуються Президентом, а державний бюджет – особливою резолюцією. Парламент схвалює міжнародні угоди, які зачіпають внутрішнє законодавство. Його згода необхідна для проголошення Президентом війни й укладання миру.

Главою держави є Президент, обраний на 6 років прямим голосуванням лише на 2 терміни поспіль. Він здійснює виконавчу владу разом з Державною радою, володіє правом законодавчої ініціативи, правом вето, може самостійно видавати укази й розпорядження, які підлягають скріпленню відповідним міністром. Президент затверджує закони, призначає день загальних виборів, може у ряді випадків розпустити вищий законодавчий орган або скликати його на надзвичайну сесію. Він призначає і зміщає членів уряду та інших вищих посадових осіб, володіє правом помилування та пом'якшення вироків, разом з урядом несе відповідальність за зовнішню політику держави, за згодою парламенту може проголошувати війну та укласти мир, а також є верховним головнокомандувачем збройними силами.

Уряд Фінляндії – Державна рада – здійснює загальне керівництво країною. До його складу входять Прем'єр-міністр, міністри, які очолюють міністерства, та міністри без портфелів. Прем'єр-міністр обирається парламентом, після чого формально призначається Президентом для виконання його обов'язків. Інші міністри призначаються Президентом за пропозицією Прем'єр-міністра. До обрання Прем'єр-міністра представники партійних груп Едусканти знайомляться з програмою уряду та його складом, доповідають Президенту про результати цього ознайомлення, щоб він представив Едусканті особу, яка пропонується кандидатом у прем'єр-міністри. Кандидат у Прем'єр-міністри вважається обраним за отримання більшості голосів. Державна рада й окремі міністри несуть перед парламентом політичну відповідальність. Кожен міністр, що брав участь у розгляді справи у Державній раді, відповідає за ухвалені рішення, якщо він не зробив заяви про свою незгоду, занесену до протоколу. Президент повинен звільнити у відставку Державну раду або окремого міністра, якщо Державна рада або міністр не користуються більше довірою Едусканти. Президент також може звільнити у відставку міністра за пропозицією Прем'єр-міністра.

Правова система. Фінляндія входить до скандинавської, «північної» правової групи правових систем. Найважливіша роль у правовій історії Фінляндії належить Закону Шведської держави 1734 р. – фундаментальному зводу законів, в укладанні якого брали участь як шведські, так і фінські юристи. Він послужив основою для подальшого розвитку законодавства Швеції та Фінляндії, а деякі його норми продовжують діяти у цих країнах і понині. Законодавчі зміни, зокрема, у Фінляндії, вносились або безпосередньо до тексту відповідних розділів Закону 1734 р., або шляхом видання окремих актів, які самостійно регулюють той чи інший правовий інститут або цілу галузь – кримінальне право. Після приєднання до Росії у 1809 р. у Великому князівстві Фінляндському в умовах автономії зберегли силу чинні раніше шведсько-фінські закони. У 1863 р. був скликаний Сейм, уповноважений приймати закони, які підлягали затвердженню російським імператором. Протягом кількох десятиліть фінляндське законодавство було досить істотно оновлене у різних галузях: видано Кримінальний кодекс, закони про банкрутство, про опіку, про торгівлю, банківську справу, успадкування тощо. Період 1863-1890 рр. дослідники називають «золотим віком» в історії фінляндського законодавства. Після революції 1905 р. трудящі Фінляндії добитись видання законів, які частково забезпечували їхні соціальні права.

Проголошенням у 1919 р. Фінляндської республіки розпочався процес істотних перетворень фінського права, які все ж не привели ані до повної кодифікації усієї системи законодавства, ані до видання кодексів, які б повному регулювали будь-яку велику галузь права. Серед актів чинного законодавства найважливішу роль відіграє Конституційний закон 1919 р. Парламент видає і звичайні закони, що складають основний масив законодавства країни, у тому числі й президентські декрети та урядові підзаконні акти. Вони підлягають публікації на фінській і шведській мовах. Забезпеченню рівноправності мов надається велике значення і в діловодстві, і в діяльності судових установ. Певну роль як джерела права відіграють

судові рішення. Частково це пов'язано з тим, що за відсутності суцільної кодифікації фінського законодавства нерідко виявляються прогалини у праві. Хоча формально суди не зобов'язані слідувати раніш прийнятим судовим рішенням, на практиці нижчі суди завжди враховують позицію вищих судів. Цьому сприяє й регулярна публікація рішень Верховного суду та висвітлення у періодичній пресі найважливіших рішень апеляційних судів.

Істотний вплив на розвиток законодавства Фінляндії справляє розпочате у 1870 р. зближення права північних держав, до якого країна офіційно приєдналась у 1919 р. Нині Фінляндія разом із Данією, Ісландією, Норвегією та Швецією бере участь у відповідній угоді про співпрацю 1962 р. Проекти законодавчих актів, підготовані комісіями експертів-юристів із цих країн, були використані у виданні фінських законів у сфері сімейного й торгового права, страхування, морського права тощо. Однак фінський законодавець не завжди слідує спільному зразку. Наприклад, на відміну від усіх інших скандинавських держав, тут не був прийнятий закон про купівлю-продаж.

Окремі галузі права в Фінляндії сьогодні регулюються відповідними розділами Закону 1734 р. у чинній редакції та іншими нормативними актами. У сфері цивільного й торгового права велику роль відіграє Закон про договори 1929 р. Правовий статус товариств, зайнятих у торгівлі та виробництві, у загальній формі регулюються одним із розділів Закону 1734 р. Товариства з обмеженою відповідальністю діють за нормами Декрету 1864 р., а компанії – по Закону про корпорації 1978 р. Акти докладно регулюють усю їх діяльність – членство, органи управління, розподіл доходів тощо. Таку ж важливу роль відіграє у своїй сфері Закон про кооперативи 1954 р. Питання зобов'язального права вирішуються значною мірою загальними правилами Закону 1734 р., де їм присвячено самостійний розділ. Конкретні види зобов'язань викладені в численних актах, виданих в останні десятиліття, наприклад, грошові зобов'язання – в законах про позики 1947 р., про гроші – 1962 р. тощо. Цивільна відповідальність за правопорушення настає за правилами, викладеними у Законі про нанесення збитку 1974 р.

Найважливіше з них – принцип повної компенсації, який допускає лише окремо строго зазначені винятки.

Шлюбне та сімейне право також не стало предметом всеосяжної кодифікації. У цій області діють окремі, не завжди пов'язані між собою закони. Зокрема, Закон про шлюб 1929 р. з доповненнями 1948 р. регулює взяття шлюбу, особисті й майнові права та інші наслідки. У 1970-х роках були видані закони про батьківство, про всиновлення, про забезпечення утримання дитини, які досконало врегулювали стягнення аліментів. З 1976 р. народжені поза шлюбом діти зрівняні в правах із законнародженими. У 1987 р. вступив в силу новий Закон про опіку та піклування, яким підсилено контроль за їх здійсненням з боку муніципальних органів та суду. Закон про успадкування 1965 р. з доповненнями 1983 р. визначає правила переходу майна до спадкоємців по закону та за заповітом. Зміни, внесені у цей закон у 1983 р., розширили права чоловіка (дружини), який пережив дружину (чоловіка). У Фінляндії досить розвинене законодавство із соціальних питань. Заробітна платня та інші умови праці регулюються колективними договорами галузевих об'єднань підприємців та профспілок відповідно до законів про колективні договори 1946 р., про договори трудового найму та інших. Система соціального страхування, що охоплює досить широке коло громадян, передбачає виплату пенсій за віком та інвалідністю, допомоги по захворюванню, безробітним за рахунок держави, підприємців та самих працівників за законами 1960-1980-х років.

За останній час у Фінляндії велика увага приділяється законодавству про довкілля. У 1983 р. запроваджено Міністерство у справах охорони довкілля, прийняті закони про охорону природи, про воду, про ліси, про пестициди, про охорону тварин, про обробіток та видалення відходів, про ґрунт, рибальство, боротьбу із забрудненням повітря, захист рослин, деяких видів птахів, рептилій та земноводних отцо. У сфері кримінального права у Фінляндії упродовж півтора століття зберігали свою дію досить суворі норми Закону 1734 р. За 68 видів злочинів вони передбачали смертну кару, яка

часто виконувалась у найжорстокіших формах, за інші злочини – тілесні або ганебні покарання чи штраф. У 1889 р. був ухвалений Сеймом досить ліберальний КК, який позбавив жорстокості покарань. Смертна кара передбачалась лише за невелике число злочинів і застосовувалась тільки у воєнні часи. Смертна кара за серйозні злочини була скасована у 1949 р., а за всі злочини – у 1972 р. У 1974 р. каторжні роботи були замінені «простим» позбавленням волі, довічним або на термін до 12 років, за сукупність злочинів – до 20 років. З 1921 р. розміри штрафу встановлюються у «денних ставках», що враховують розміри доходів засудженого. У 1950-1972 рр. допускалось застосування кастрації засуджених за статеві злочини.

Важливим доповненням до Кримінального кодексу слугує Закон про небезпечних рецидивістів 1932 р. із наступними змінами 1953, 1971 рр. та іншими, який різко підсилив їх покарання аж до інтернування на невизначений термін. У 1940 р. видано Закон про неповнолітніх правопорушників, які відбувають покарання в установах виправно-виховного характеру. Істотну роль у боротьбі із злочинністю відіграють також закони про алкоголь 1968 та наркотики 1972 рр. У 1889 р. був виданий фінляндський закон про виконання покарань, який діє й сьогодні з численними змінами. У 1976 р. були внесені корективи, покликані обмежити застосування позбавлення волі.

Сьогодні в країні ведуться роботи з підготовки реформи усієї системи кримінального законодавства. У сфері судоустрою, кримінального й цивільного процесу діють норми відповідного розділу Закону 1734 р., які зазнали істотних змін. Важливе значення мають також норми Конституційного закону 1919 р. та законів про Верховний суд та Верховний адміністративний суд 1918 р. Деякі процесуальні питання вирішуються відповідно до виданих Верховним судом правил.

Судова система. Вищою ланкою в системі загальних судів Фінляндії є Верховний суд, який розглядає скарги на постанови апеляційних судів у цивільних та кримінальних справах. Найважливіші питання обговорюються

на пленарних засіданнях. Оскарження судових рішень у Верховний суд допускається лише з дозволу Верховного суду. Верховний суд може також давати висновки до законопроектів. Апеляційні суди розглядають скарги на постанови нижчих судів у цивільних та кримінальних справах, а також як суди першої інстанції кримінальні справи про державну зраду та про злочини вищих посадових осіб. Процедура розгляду справ у цих судах носить письмовий характер: судді аналізують документи у відсутності підсудних, сторін або їхніх представників, яким пізніше повідомляється про винесене рішення. Окружні і міські суди – низова ланка судової системи Фінляндії – розглядають по першій інстанції усі цивільні справи й переважне число кримінальних справ. Окружні суди функціонують у сільській місцевості та в населених пунктах, що отримали статус міста після 1959 р. Міські суди діють у так званих старих містах. У Фінляндії мають місце кілька видів судів спеціальної юрисдикції: суди у трудових справах, суди із земельних спорів; суд по маркетингу, суд по страхуванню, арбітражна комісія Центральної торгової палати. Поряд з ними є розвинута система адміністративної юстиції, яку очолює Верховний адміністративний суд. Він розглядає скарги на рішення нижчих адміністративних судів, що мають назву судів губерній, а також на рішення Державної ради, розпорядження міністрів, приписи губернаторів та деяких інших виконавчих органів. Адміністративні суди губерній розглядають скарги на рішення та дії адміністративних органів, особливо у сфері податків. Ані адміністративні, ані будь-які інші суди не можуть оцінювати конституційні акти, ухвалені парламентом.

Особливою юрисдикцією володіє Державний суд, який розглядає звинувачення відносно членів Державної ради або канцлера юстиції, юридичного уповноваженого Едусканти або членів Верховного суду, Верховного адміністративного суду, у діях, пов'язаних з порушенням законності, скоєних ними під час виконання службових обов'язків. У системі державних органів Фінляндії особливе місце належить Канцлеру юстиції. Він призначається Президентом довічно і слідкує за дотриманням законів

властями, у тому числі і Президентом, Державною радою та міністрами, здійснює кримінальне переслідування як юридичний радник Президента й уряду. Більшість суддів обіймають свої посади за призначенням. Президенти Верховного та Верховного адміністративного судів призначаються Президентом Республіки. Він же призначає суддів цих та апеляційних судів, але вже з урахуванням рекомендацій даного та вищого судів. Професійні судді окружного та міського судів призначаються Верховним судом, асесори – муніципальною радою терміном на 4 роки. Судді судів губерній, органів адміністративної юстиції призначаються Президентом Республіки або Державною радою. Усі професійні судді призначаються довічно, у 70 років зобов'язані піти у відставку і можуть бути зміщені лише судовим вироком.

Злочини розслідуються поліцією. У суді першої інстанції низової ланки кримінальне переслідування здійснюється міським прокурором, у сільській місцевості – начальником окружної поліції, в апеляційному суді – прокурором цього суду. В системі адміністративних судів можуть виступати так звані державні представники, функції яких нагадують роль прокурора в загальних судах. Всі органи звинувачення діють під наглядом Канцлера юстиції. Поліція, прокурори та суд володіють широкими правами не збуджувати або припинити кримінальне переслідування, наприклад, якщо звинувачуваний згоден заплатити штраф за незначний злочин без судового розгляду справи.

Генеральний прокурор та його заступник призначаються Президентом країни за рекомендацією Державної ради. Державні прокурори національного рівня призначаються Державною радою за рекомендацією генерального прокурора, а місцеві прокурори – останнім самостійно. Звинувачуваний у кримінальному процесі й учасник цивільної справи мають право на адвоката, хоча можуть і самі захищати свої інтереси або направляти в суд особистого представника у незначних кримінальних справах навіть без явки звинувачуваного на судове засідання. Титул адвоката носять лише особи, що закінчили юридичний факультет і прийняті до Фінського союзу адвокатів

після трьохлітнього стажування у досвідченого захисника або іншої юридичної практики. Загальне спостереження за діяльністю адвокатів здійснює Канцлер юстиції. Має місце система безоплатної юридичної допомоги для осіб, які відчують фінансові труднощі. Її надають або адвокати, або спеціально на те уповноважені муніципальні радники.

У 1920 р. в Фінляндії запроваджена посада парламентського омбудсмана – юридичного уповноваженого, обираного на 4 роки парламентом і підзвітного йому. Він здійснює контроль законності у діяльності виконавчої та судової влади та чиновників органів місцевого самоврядування. Йому надано право бути присутнім на засіданнях відповідних органів, вимагати від них необхідні документи, збуджувати переслідування проти винних осіб. Закон про захист споживачів 1978 р. запровадив посаду омбудсмана споживачів, який слідкує за дотриманням правил торгівлі. Для здійснення нагляду за державними фінансами та виконанням державного бюджету Едусканта обирає із свого середовища державних ревізорів. Для перевірки державних фінансів та виконання державного бюджету має місце пов'язане з Едускантою незалежне Державне ревізійне управління.

Правова система Ісландії

Державний устрій. Ісландія – унітарна держава, розділена на 23 адміністративні округи. Столиця і деякі інші міста мають самостійне адміністративне управління. Органами місцевого управління в містах є обрані населенням муніципалітети. Округами управляють призначені центральною владою чиновники. Діє Конституція 1944 р., відповідно до якої «Ісландія – республіка із парламентською формою правління». Вищий законодавчий орган країни – парламент, Альтінг, який обирається шляхом загальних виборів по системі пропорційного представництва строком на 4 роки. Реформи виборчого права 1988 р. понизили виборчий ценз до 18 років. До складу Альтінга входять 63 члени, із яких 21 формують верхню палату і 42 – нижню. Щорічно Альтінг збирається на чергові сесії. Палати засідають

роздільно, але затвердження бюджету вирішується ними на спільних засіданнях. Засідання палат, як і об'єднаного Альтінгу, – публічні, якщо тільки депутати не вирішать провести закриті засідання. Для розгляду найбільш важливих питань формуються постійні і тимчасові комісії палат.

Законодавчий процес в Альтінгу розпадається на кілька стадій. Законопроект може бути внесений на розгляд депутатів постійною комісією або урядом. Він повинен пройти три читання у кожній палаті і зібрати просту більшість голосів. У тому випадку, коли палати не можуть виробити спільної думки по законопроекту, проводиться спільне засідання. Прийнятий законопроект не пізніше ніж через два тижні направляється на підпис Президенту і після його затвердження стає законом. Якщо Президент відмовиться затвердити законопроект, він може вступити в силу тільки у випадку схвалення його референдумом.

Виконавча влада здійснюється Президентом і Кабінетом міністрів. Президент обирається шляхом загальних прямих виборів терміном на 4 роки. До його повноважень входить призначення вищих посадових осіб. Він скликає парламент на сесії і заявляє про їх закриття, може відкласти засідання парламенту, але не більше ніж на 2 тижні і не частіше ніж один раз на рік. Президент має право розпустити Альтінг, після чого не пізніше ніж через 2 місяці повинні бути проведені нові вибори. Стаття 28 Конституції закріплює за Президентом законодавчі повноваження: у випадку «крайньої необхідності» у період між сесіями Президент може видавати нормативні акти, що мають силу закону, які повинні бути затверджені парламентом. Президент може бути відсторонений від посади у випадку, якщо резолюція про осуд буде підтримана 2/3 голосів членів парламенту і схвалена референдумом. Якщо референдум відхилить резолюцію, це вважається недовірою Альтінгу, і він негайно розпускається.

Стаття 13 Конституції передбачає, що Президент виконує свої обов'язки через своїх міністрів – членів Кабінету. Кабінет-уряд Ісландії складається із Прем'єр-міністра та міністрів, призначених Президентом. Уряд визначає

загальну політичну лінію керівництва країною. На засіданнях Кабінету обговорюються проекти нових законів і вирішуються питання, що мають державне значення. Кабінет несе відповідальність перед Альтінгом і у випадку винесення резолюції недовіри повинен піти у відставку. Альтінг також може збуджувати проти окремих міністрів обвинувачення у злочинних діях, пов'язаних із виконанням ними своїх службових обов'язків.

Правова система. Правова система Ісландії входить до самостійної скандинавської правової системи, яка іменується також «північною». З часу заснування ісландської держави у 930 р. великого розвитку отримала система правових звичаїв, що передавались із покоління в покоління спочатку в усній, а потім у письмовій формі. Численні із цих правових звичаїв були викладені у рукописних книгах, які писались від початку XII ст. і отримали назву «грагас» («сірий гусак» – вочевидь через колір обкладинки). Деякі із більш пізніх збірників ісландських правових звичаїв, зокрема, досить докладні «кодекси» 1235 і 1271 рр., служать нині важливим джерелом вивчення середньовічного права. Після підкорення Ісландії владі норвезьких королів у 60-ті роки XIII ст. двічі були видані збірники законів для Ісландії (1271 і 1281 рр.), однак місцеві мешканці чинили опір їх застосуванню, і протягом наступних століть норвезькі закони поступово втратили силу і були замінені рядом законів, поряд з якими продовжували діяти правові звичаї, записані в «грагас». У ході історичного розвитку Ісландія змогла зберегти свою самостійну правову систему, хоча до 1874 р. на її території одночасно діяли норвезькі, а потім і датські закони – з 1381 р. Ісландія разом із Норвегією потрапили під владу Данії.

Сучасна система джерел ісландського права включає Конституцію 1944 р. з наступними змінами й доповненнями, Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси і ряд законів, якими регулюється більшість крупних правових інститутів. При цьому зберігають силу й окремі закони, видані свого часу датськими і норвезькими королями, хоча реальна сфера їх застосування нині досить мала. Президент країни може видавати тимчасові

закони, чинні у період між сесіями Альтінгу. Певного розвитку отримала система делегованого законодавства, яке здійснюється або в розпорядженнях міністрів, або в постановах місцевих властей.

Важливим джерелом права служать також правові звичаї, нерідко досить стародавнього походження, зібрані у «грагас», й особливо судові прецеденти, серед яких першорядне значення мають акти Верховного суду, що публікуються у щорічних збірниках. Як одне із джерел права ісландські суди можуть використовувати і «загальні принципи права» з обов'язковим врахуванням особливостей конкретної справи. Упорядкуванню ісландського законодавства значною мірою сприяють публікації усіх діючих на даний момент законів, які здійснює Міністерство юстиції кожні десять років.

Розвиток правової системи Ісландії значною мірою пов'язаний з правом інших скандинавських країн, перш за все Данії і Норвегії. Ряд законів, прийнятих в Ісландії за останні десятиліття, зокрема, з питань торгівлі, сімейного і спадкового права, був підготований на основі спільних пропозицій, розроблених у вигляді «зразкових законопроектів» комісіями юристів із скандинавських країн. Аналогічні закони видані і в інших країнах. За зразком датського законодавства укладені ісландські закони про договори (1936) та про купівлю-продаж (1922). У численних законодавчих актах, що стосуються земельних відносин та акціонерних товариств, наприклад, у Законі про право власності та про використання земель (1966), особливо підкреслюються права ісландських громадян, їхні переваги перед іноземцями. Зокрема, земля в Ісландії, як правило, може перебувати у власності або ісландських громадян, або компаній, ради директорів яких складаються із ісландських громадян. Торгівлею в Ісландії, як і банківською справою, можна займатись лише за спеціальними ліцензіями, які видаються, як правило, тільки ісландським громадянам або асоціаціям, 50 % капіталу яких належить ісландцям.

В області сімейного права із ісландських законів, укладених на базі спільних «зразкових законопроектів», можна назвати закони про права та

обов'язки подружжя (1923), про відношення батьків до законнароджених дітей (1921) і дітей, народжених поза шлюбом (1947), Закон про всиновлення (1953), Закон про шлюб і розірвання шлюбу (1972). Розлучення і роздільне проживання подружжя оформляються, як правило, рішеннями адміністративних органів, до того ж для засвідчення права на роздільне проживання достатньо клопотання одного із подружжя. Цивільно-процесуальні відносини регулюють Закон про цивільну процедуру у судах першої інстанції 1936 р. і Закон про Верховний суд Ісландії 1962 р.

Чинний Кримінальний кодекс Ісландії 1940 р. був уведений замість КК 1869 р., який відіграв прогресивну роль у розвитку кримінального законодавства Ісландії: ним були скасовані найбільш жорстокі встановлення попереднього датського законодавства, зокрема, тілесні покарання. Кодекс 1940 р. був укладений під сильним впливом датського КК 1930 р., однак в цілому він представляє собою самостійний кримінально-правовий документ. Подібно датському законодавству, ісландський КК 1940 р. допускає аналогію закону – переслідування за дії, лише «східні» з передбаченими законом злочинами. Наряду з мірами покарання, які зведені у ньому до позбавлення волі та штрафу, він передбачає 2 заходи безпеки: позбавлення цивільних прав і конфіскацію майна, що істотно відрізняє його від КК Данії 1930 р., який містить широкий перелік покарань і заходів безпеки. Найбільш суворе покарання, передбачене КК 1940 р., – довічне ув'язнення. Смертна кара в Ісландії законодавчо скасована у 1928 р., а фактично смертні вироки не приводились у виконання з 1830 р. Кримінально-процесуальний кодекс Ісландії був прийнятий у 1961 р.

Судова система. Вища судова інстанція Ісландії – Верховний суд, який складається із голови та 7 членів. Судді Верховного суду призначаються Президентом, а голову вони обирають самостійно терміном на 2 роки. Верховний суд на пленарних засіданнях розглядає скарги на будь-які рішення та вироки нижчих судів з питань як права, так і факту. В країні мають місце 34 судові округи, міські і сільські, у судах яких професійні судді

одноосібно розглядають цивільні і кримінальні справи, а також перевіряють законність адміністративних постанов і дій поліції. Ці ж судді займаються питаннями виконання судових актів, заповітів і здійснюють інші юридичні дії, але в таких випадках вони отримують інші назви: суд шерифа, суд із заповітів, акційний суд тощо. В ісландських судах немає присяжних засідателів, але у виняткових випадках, коли для розгляду справи потрібні технічні знання, суддя зобов'язаний запросити для участі у слуханні двох фахівців, які мають право прийняти рішення навіть всупереч думки судді. У містах мають місце також суди у морських і торгових справах, де засідають професійні судді за участю двох фахівців морської або торгової справи, які володіють відповідними знаннями та досвідом. Рішення цих судів можуть бути оскаржені у Верховний суд. Має місце також Суд із трудових спорів, створений відповідно до Закону про профспілки та про розгляд трудових конфліктів (1938). Для притягнення до кримінальної відповідальності будь-якого міністра може бути створений Високий державний суд, що вирішує питання про притягнення його до суду.

Судді усіх судів, крім Верховного, призначаються міністром юстиції. Усі судді призначаються довічно або до відставки за віком. Обвинувачення у кримінальних справах підтримується в суді державним прокурором або його заступником, крім справ, які переслідуються за приватною скаргою.

Адвокати в Ісландії традиційно діляться на кілька категорій. Нижчу складають особи, що закінчили юридичний факультет університету і прийняті в Асоціацію ісландських адвокатів. Вони займаються в основному підготовкою справ до слухання і не мають права виступати в суді. Таким правом володіє лише той, хто провів 3 «випробувальні» судові справи і отримав звання адвоката при окружному суді. Далі ці адвокати після 3 років практики й успішного проведення нових 3 «випробувальних» справ можуть отримати звання адвоката при Верховному суді.

